

פרופ' סוזי נבות

סגנית נשיא למחקר במכון
הישראלי לדמוקרטיה

קיצור הליכים והקמת עוד ערכאת ערעור

על המישה נושאים דיבר שר המשפטים יריב לוין במסגרת הרפורמה במערכת המשפט: פסקת התגברות ברוב של 61, ביטול עילת הסבירות, מניעה מהעליון לבטל חוקי יסוד, שינוי הרכב הוועדה לבחירת שופטים, ועל כך שהיועמ"ש במשרדי הממשלה יהיו משרות אמון. מהכול עולה שהשלטון מבקש לעצמו כוח בלתי מוגבל; להסיר כל מגבלה וביקורת.

ההצעות עוסקות במוסד היחיד היכול להגביל את הכוח של השלטון: ביהמ"ש העליון. אבל למה שלא נדבר על רפורמה שתטיב עם האזרח? שנחוצה עבור כולם, לא רק עבור השלטון. יש לא מעט כשלים במערכת המשפט הדורשים תיקון, כשלים שפוגעים באזרח ולא עוסקים בכוח השלטון. הנה 5 תוכניות לתיקון, בלי להרוס את הדמוקרטיה, להסיר מנגנוני ביקורת על הממשלה או לאפשר פגיעה בזכויותיו.

לתקן ולא להרוס

קיצור הליכים: העומס בבתיהמ"ש ידוע. הליכים נמשכים לעיתים שנים רבות. הדיונים לא רציפים ותיקים נדחים לחודשים רבים קדימה. יש מקרים בהם הצדדים ממתינים חודשים ושנים למתן פס"ד. הדבר קשה במיוחד כשעננה פלילית רובצת על ראשו של אדם תקופה ארוכה וגם אם יזוכה, זה יהיה צדק מאוחר וצדק מאוחר אינו צדק. תופעה זו הנוגעת לכל אזרח דורשת טיפול מן השורש ותקציבים.

הקמת ערכאת ערעור נוספת מעל ביהמ"ש המחוזי: העליון הוא בימ"ש לערעורים לכל תיק המגיע מביהמ"ש המחוזי ובמקביל משמש כבג"ץ, השומע עתירות נגד השלטון. כיוון שחלק ניכר מהמשאבים המוגבלים של העליון מוקדש לשמיעת ערעורים, הדבר מקשה עליו להתמקד בנושאים חוקתיים ומהותיים. ראוי להקים ערכאת ערעור נוספת בין המחוזי לעליון: ביהמ"ש לערעורים, שיעסוק בערעורים על המחוזי. היוזמה הועלתה על ידי רוב נשיאי העליון, אבל לא קודמה.

תיקון חוק יסוד - הלאום: חוק היסוד הקובע את מהותה של המדינה כמדינת הלאום של העם היהודי, הוא חשוב מאוד, אבל יש בו חסרים. אין בו שוויון, אזכור של המיעוטים שישאל היא גם ביתם ולא אזכור של היותה של המדינה דמוקרטית. גם מגילת העצמאות לא מופיעה בו. נדרש תיקון קל, כדי להפוך אותו למסמך ערכי משותף לכל.

פיצול תפקיד היועמ"ש: ראוי לבחון בצורה חיובית ובזהירות, את פיצול סמכויות היועמ"ש לשני מוסדות: היועמ"ש לממשלה וראש התביעה הכללית. כך, בין היתר, יתפנה היועץ לעסוק בהגנה על האינטרס הציבורי, שזה אחד מתפקידיו הנוגעים לכולם. סעיפי חוק הקשורים ליועמ"ש פוזרים ביותר ממאה חוקים. זה פרויקט גדול, הדורש מיפוי, חשיבה ודיון. זה לא נושא שאפשר להנחית או לקדם במהירות ובקלות דעת.

להשלים את המהלך החוקתי

ואם רוצים לעסוק בהסדרת היחס בין הרשויות, מה יותר מתאים מהשלמת המהלך החוקתי? להגיע לקונצנזוס רחב בין סיעות הכנסת, על השלמת מגילת הזכויות שלנו, שריונם של חוקי היסוד כך שלא ניתן יהיה לסחור בזכויותינו בהתאם לגחמה פוליטית.

הגיע העת לכינונו של חוק יסוד: החקיקה שיסדיר את היחס בין הכנסת לממשלה, את הליך חקיקתם של חוקי היסוד ודרכי השינוי שלהם, את סמכותו של בג"ץ לבטל חוקים. חוק יסוד חקיקה מאוזן ובהסכמה רחבה. אזרחי המדינה ראויים להליך רחב, מוסכם ולא מוכתב על ידי רוב, הליך משותף ובקונצנזוס, על אחד הפרקים החשובים של החוקה במדינת ישראל.

דרושה רפורמה אבל אחרת

הרפורמה של שר
המשפטים יריב לוין
המשיכה לעורר
הדים בשבוע החולף
● מומחים בתחום
מבקשים להציע
רפורמות חלופיות
למערכת המשפט,
שישמרו על האיזון
בין הרשויות ויצמצמו
את הקיטוב בחברה
הישראלית

פרופ' שחר ליפשיץ

ממייסדי "הקונגרס הישראלי" וראש "מרכז מנומדין"
למשפט יהודי ודמוקרטי באוניברסיטת בראל

הדרך השלישית: גוף מגשר בסוגיות ערכיות

כמוצאי שבת יעמדו שני מחנות האחד מול השני, ערוכים למאבק חסר פשרות. האחד, חמוש ברוב קואליציוני מוצק, והשני, מצויד בשלטים וגרון ניהר, חדר תחושת צדק ומסירות, מגובים בהמונים. שני אלה ירוצו אל תוך התנגשות. הראשון, בדרישה חסרת פשרות לביהמ"ש: נעל את השערים. הסר את ידיך משאלות ערכיות. תן לציבור להכריע במנגנון הדמוקרטי של הכרעת רוב. והשני, בתביעה להשאיר את השערים פתוחים, כי ביהמ"ש הוא שיגן על שלטון החוק וזכויות האדם. שניהם ירוצו להתנגשות, כי הם בטוחים שיש רק שתי ברירות - או פתוח או סגור. אבל קיימת דרך שלישית.

בשנים האחרונות אנחנו שוקדים בקונגרס הישראלי על הצעה שתיצור כלי חדש, גוף בונה הסכמות, לצד ביהמ"ש, שיאפשר ליצור הידרבות ופתרונות מוסכמים, הן בשלב מקדמי עוד בטרם הגיע הסכום להליך משפטי והן במסגרת ההתדיינות בעליון. ביהמ"ש העליון מוטל שלא בטובתו ולעיתים בניגוד לרצונו אל תוך סכסוכים ערכיים מדרממים מועם, ונדרש להכרעות בינאריות.

אין פשרות

בסוגיות אלה אין פשרות. העותרים, מתודלקים בתחושת צדק, לא יכולים להתפשר. הם צריכים לתת דין וחשבון למי ששלח אותם והם מצוויינים בפרסום, שינויים וניצחונות. תארו לעצמכם את סכסוך החמץ בבתי החולים לו היה מנוהל על קבוצת רבנים, נציגי ציבור מכל הזרמים. קל לרמיין פתרון שהיה מקובל על כולם. אבל המערכת לא מאפשרת את ההגעה לפתרונות. היא מכוונת להשגת ניצחונות בקרבות משפטיים עקובים מטיעונים שבסופם ביהמ"ש יתן סעד לצד אחד. בהגדרה, יהיה צד מנצח וצד מושפל.

הרפורמה שלנו עוסקת בהקמת מכשיר חברתי, "המסכים הציבוריים". במצב זה, כשתעלה סוגיה רווית ערכים לביהמ"ש, הוא יטיל אותה על כתפיו של הגוף החדש. זה מצויד במיומנויות גישור, בניית קבוצות מייצגות והשגת הסכמות, ישב על המדוכה ויעצב ועדה שתביא לשולחן פתרון שיוסכם על כל הצדדים. לאחר תהליך הגישור, יוגש הפתרון לבית המשפט. זה יוכל לבחור אם לתת לו תוקף של פסק דין, או להכריע תוך מתן משקל לדוח שיוגש לו ובו סיכום התהליך.

לסנן בין מקרים

שינוי זה ייתן לבג"ץ את האפשרות לסנן בין מקרים מובהקים שבהם הוא נדרש להכריע כדי להגן על זכויות האדם ובמיוחד זכויות מיעוטים ושלטון החוק, לבין מקרים שבהם הוא יוכל, לפחות בשלב ראשון, לא להכריע אך גם לא לדחות את התביעה - אלא להפנות אותה למנגנון חלופי.

הוא יצור מנגנון שתהיה לו לגיטימציה ציבורית, שיאפשר לדון, להבין ולהגיע להסכמות מורכבות הרבה יותר מאלה שניתן להגיע אליהן בין כתלי ביהמ"ש. והכי חשוב, הוא יחזיר לפרופורציה את השפעתם של הגורמים המקטבים, ויכניס לדיון את הקבוצה הגדולה בישראל המבקשת למצוא דרכים לחיות ביחד ולא נושאים להתקוטט עליהם. שינוי זה יאפשר לסוגיות גדולות להתברר במסלולים אחרים, ויאפשר לביהמ"ש לצאת מזירות מחלוקת נפוצות. רפורמה זו תאפשר לחברה להגיע לפשרות מספקות, ולכולנו להתאחד מאחורי ביהמ"ש שיוכל לעשות שימוש באיזמל המנתחים, במקרי קיצון אמיתיים.